

XXVII. mikulovské sympozium

9.-10. října 2002.

Vývoj církevní správy na Moravě

Petr Elbel

Ve dnech 9.-10. října 2002 uspořádal Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově spolu s Moravským zemským archivem, Regionálním muzeem v Mikulově, Muzejní a vlastivědnou společností v Brně, Českomoravskou komisí pro srovnávací církevní dějiny a Historickým ústavem Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v pořadí již XXVII. mikulovské sympozium, tedy tradiční pracovní setkání archivářů a historiků z českých zemí (především ovšem z Moravy a Slezska). Jednotlivá mikulovská sympozia jsou vždy věnována určitému tematickému okruhu – pro rok 2002 byla vybrána problematika vývoje církevní správy na Moravě (moravské teritorium ovšem bylo v několika referátech výrazně překročeno). Tematické vymezení sympozia vysvětluje, jak se zpráva o něm dostala na půdu religionistického časopisu.

Církevním dějinám nebyla dříve na mikulovských sympozii věnována pozornost, což je vcelku pochopitelné pro dobu před rokem 1989. Od počátku devadesátých let však lze mezi historickou obcí – ať už na úrovni ústřední či regionální, akademické muzejní či archivní – zaznamenat doslova explozi zájmu o problematiku českých i obecných církevních dějin, a tak je poměrně překvapivé, že na mikulovské sympozium pronikla tato problematika až v roce 2002. V tomto kontextu neudivuje, že vyhlášení tématu sympozia vzbudilo značnou odezvu odborné veřejnosti – vedle čtyř hlavních referátů bylo přihlášeno 41 koreferátů.

Jednání, která probíhala v reprezentativních prostorách mikulovského zámku, byla rozdělena tematicky do pěti bloků. První z nich tvořily hlavní referáty, které pronesli Libor Jan, Miloš Kouřil, Jiří Hanuš a Miloslav Pojsl. Prvním třem připadl úkol shrnout vývoj církevní správy na Moravě od velkomoravského období až do konce 20. století se zřetelem ke katolické církvi. S nelehkým úkolem se vypořádal každý poněkud jiným způsobem. Nejstarší období od velkomoravských počátků až do doby husitské přiblížil Libor Jan, přičemž je třeba ocenit, že ve svém příspěvku prezentoval zcela nové zpracování tří problémových okruhů z dějin středověké církevní organizace na Moravě (charakter christianizace Moravy

v 9. století, otázka kontinuity mezi velkomoravskou církevní organizací a obnoveným moravským biskupstvím v 11. století, proměny teritoriálního členění olomoucké diecéze ve středověku). Miloš Kouřil zvolil celkově shrnutí vývoje církevní organizace, i když dlouhé a mnohotvaré období od 15. až do 18. století alespoň v ústní podobě referátu nemohl pokrýt celé.

Na Jiřího Hanuše připadlo 19. a 20. století. Hanuš záměrně zcela rezignoval na rozbor proměn církevní správy, vývoje jednotlivých biskupských úřadů a teritoriálního členění olomoucké či brněnské diecéze. Ve svém spíše diskusním příspěvku se pokusil problematiku církevní organizace zasadit do kontextu proměn moderní společnosti a vzájemných vztahů mezi státem a sekulární společností na straně jedné a katolickou církví na straně druhé. Ve vývoji od osvícenství až do dnešní doby Hanuš sledoval především tři jevy: za prvé zápas církve o právo spravovat své záležitosti (a protikladnou snahu státu podřídit církev pod svou kontrolu), za druhé snahu církve udržet si vliv na některé oblasti života společnosti (prostřednictvím konkordátů) a za třetí – zformování nového katolického paradigmatu na I. vatikánském koncilu, který přinesl nebyvalý vzrůst papežské autority v oblasti duchovní i správní. Do těchto souvislostí pak Hanuš zařazoval jednotlivé dílčí problémy církevní správy v 19. a 20. století se zřetelem k českým zemím. Na závěr naznačil trendy, které lze pozorovat v církvi (především v západoevropských zemích a v USA) v posledních několika desetiletích a které snad signalizují další změnu katolického paradigmatu (mezi tyto trendy zařadil rozvoj základních společenství, na jejichž bázi se začínají věřící shromažďovat místo dosavadního územního principu, průnik demokratického principu do církevní struktury, tendenci k postupnému opuštění celibátního duchovenstva atd.). Hanušův příspěvek přímo vybízel k diskusi, pro kterou ale na mikulovském sympoziu vzhledem ke značnému počtu účastníků nevyšel čas (!). Čtvrtým hlavním referujícím byl Miloslav Pojsl, který ve svém příspěvku shrnul vývoj sakrální architektury na Moravě od jejich počátků do 20. století a zasadil je do kontextu proměn církevní správy.

Koreferáty, kterých bylo nakonec proneseno „jen“ něco přes třicet, se pak rozpadaly do čtyř tematických bloků. První blok byl věnován vývoji správy katolické církve. Vedle referátů přibližujících problematiku regionální povahy je třeba zmínit na prvním místě příspěvky slovenských hostů. Zatímco příspěvek Richarda Marsiny tematicky navazoval na referát Libora Jana, který doplnil o zpracování slovenské situace (christianizace slovenského území ve velkomoravském období, počátky křesťanství a vznik církevní organizace v raně středověkém uherském státě, otázka obnovení nitranského biskupství), Jozef Šimončíč přesunul pozornost

k problematice z dějin 20. století – zabýval se snahou o vytvoření slovenské církevní provincie a okolnostmi založení trnavského arcibiskupství. V religionistickém periodiku je potřeba se zastavit u příspěvku Kateřiny Válové o vývoji olomoucké biskupské konzistoře v raném novověku. Válová totiž příliš nesledovala strukturu a chod tohoto centrálního úřadu a soudi, jako spíše obsahovou náplň jeho činnosti ve vztahu k nejrůznějším oblastem církevního života, k jednotlivým projevům lidové religiozity, k heretikům, židům, fenoménu čarodějnictví, vampyrismu atd. Příspěvek, podložený rozsáhlým archivním výzkumem, tak přiblížil míru dodržování kanonicko-právních či morálních předpisů na raně novověké Moravě, intenzitu jejich vyžadování církevními úřady a v neposlední řadě konflikty mezi církevní a světskou mocí v řadě oblastí podléhajících od středověku kanonickému právu. Z dalších referátů bych zmínil alespoň příspěvek Tomáše Baletky (správa olomoucké diecéze za biskupa Stanislava Thurza), Vojtěcha Cekoty (proměny farní organizace na Moravě v 18. století) a Miroslava Novotného (vývoj správy českobudějovické diecéze v 18. a 19. století).

Následující tematický blok byl věnován správě nekatolických církví. František Spurný se zaměřil na vývoj starokatolické církve na Moravě, Bohdan Zilynskyj se věnoval osudům řeckých katolíků na moravském území a jejich duchovní správě (především v období první světové války v prostředí uprchlických táborů) a Bronislav Martínek se zabýval rozporuplnými dějinami Církve adventistů sedmého dne v Československu po roce 1945. Nepříliš známou kapitolu českých i ukrajinských církevních dějin, tzv. českou husitskou církev na Volyni v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století, přiblížil Jaroslav Vaculík. Je jenom škoda, že nezažněly ohlášené příspěvky o vývoji pravoslavné náboženské obce v Brně ve 20. století a o správě československé církve (husitské) na Moravě. Zcela stranou pozornosti zůstala i českobratrská církev evangelická.

Pět referátů byl vyplněn blok zaměřený na monasteriologickou problematiku. Vedle referátů věnovaných jednotlivým klášterům zazněly dva koncipované širěji: problematikou organizace piaristického řádu do josefinských reforem se zabýval Václav Bartůšek, organizací johanitského řádu na Moravě za vlády Lucemburků Jiří Mitáček. Poslední tematický blok s názvem „Miscellanea“ zahrnul celou řadu opravdu velice různorodých referátů dotýkajících se různých období. Pro starší dějiny bych na půdě religionistického časopisu zmínil alespoň příspěvek Pavla Krafla o moravském církevním zákonodárství ve druhé polovině 15. století. Z moderních dějin bych rád vyzvedl příspěvek Jiřího Malíře (Role církevní správy ve vývoji katolických spolků a stran v 19. století), Jany Kubičkové (Kostelní jednoty jako zakladatelky nových chrámů 1890-1935) a Lenky a Petra

Jičínských, kteří se zaměřili na jednu kapitolu z dějin perzekuce katolické církve komunistickým režimem (Katolické akce na Moravskobudějovicku v roce 1949).

Na závěr alespoň stručné zhodnocení sympozia. Jako na všech konferencích i v Mikulově zazněly jak příspěvky bilančního charakteru shrnující přehledně dosavadní bádání, tak také příspěvky původní, seznamující odbornou obec s aktuálním stavem výzkumu. Je třeba zdůraznit, že druhá skupina byla jednoznačně v převaze. Domnívám se, že jakkoliv byla jádrem sympozia problematika církevní správy v archivnicko-historickém pojetí, řada příspěvků může zaujmout i odbornou obec religionistů, která jistě uvítá připravovaný sborník.